

Jaroslav Rudiš

Tenkrát za bramborové války

Frankfurter Allgemeine Zeitung, 12. 2. 2018

Podceňovaná plodina: brambora nezná, podobně jako humor nebo hloupost, hranic, chutná prostě všude. A je důkazem toho, že z Německa může přijít i něco dobrého.

Jednou z mnoha zapomenutých válek v dějinách střední Evropy byla takzvaná bramborová válka v letech 1778/79. Nejednalo se tehdy o pár pytlů brambor, ale spíš o moc a o jednu zemi: Bavorsko. Konflikt mezi Pruskem a Rakouskem se rozhořel po smrti bavorského kurfiřta Maxmiliána III. Josefa a je znám také jako válka o bavorské dědictví. V létě 1778 napochodovalo pruské vojsko do Čech. Zde se odehrála ona malá válka, především na Jizeře a Labi na severu a východě země, odkud pocházím.

Když si prolistujete obecní kroniky z té doby, pak pochopíte, co spojuje brambory se sirnatým pachem střelného prachu a proč dostal tento konflikt název „bramborová válka“. Čeští a německojazyční obyvatelé krkonošských obcí s úžasem přihlíželi, jak špatně zásobení prusští vojáci v červenci 1778 začali po kurnících plundrovat také jejich políčka a malé, ještě nedozrálé brambory pekli v popelu rovnou na poli nebo je často jedli i syrové, aby tak zahnali svůj válečný hlad.

Spousta hlíz byla ještě zelená. Již tenkrát vědělo každé dítě: zelené brambory se nemají jíst, protože jsou mírně jedovaté. Sedláci si říkali: to je důvod bolestí břicha a střevních obtíží, kterými řada vojáků trpěla. A měli zajisté pravdu; tisíce mužů ovšem onemocnělo a nakonec i zemřelo na úplavici, jejímž zdrojem brambory být nemůžou. Nebyla to ani první ani poslední válka, ve které šlo o brambory.

Brambory, tyto kulinární migranti z Jižní Ameriky, tehdy byly ve střední Evropě docela novinkou; rychle a masově se však rozšířily. Před tím, než je lidé začali vařit v osolené vodě, žasli hlavně nad krásou jejich bílo-fialových květů. Krátkou dobu se brambory pěstovaly jako okrasné květiny v zahradách a zámeckých parcích.

To, že jsou opravdu pěkné, vědí i hospodští hrdinové z jedné povídky českého spisovatele Bohumila Hrabala, kteří se u piva hádají, jaká kytka je na světě nejhezčí. Není to růže, ani tulipán nebo chryzantéma, ale brambora, jak my Češi tyto hlízy nazýváme. Mimochodem etymologicky tento název spojuje české hory a údolí s rovinatým Braniborskem (Brandenburg). Když Čech toto neforemné krkolomné slovo vysloví, máte pocit, že váží podobně jako tuna brambor.

„To je důkazem toho, že z Německa mohou přijít i dobré věci“, říkal na to můj dědeček, přesvědčený komunista pocházející z malého zemědělského hospodářství, který se na konci války přidal k partyzánům. V únoru 1945 se v seně na půdě jeho domu ve vesnici Tuhaň ukrývali dva vyhladovělí sovětské váleční zajatci, na které narazil v lese. Podařilo se jim uprchnout z pochodu smrti, který Němci hnali z táborů na východě směrem na západ. Měli štěstí – bohužel je třeba říct, že jenom na chvíli.

Na dřevěném stole stál obrovský hrnec s kyselem, jednoduchou, levnou polévkou z kvásku, která se jedla k snídani i k večeři, a sice každý den, jak dědeček vyprávěl. Důležitou součástí tohoto skutečně věčného pokrmu, který znali i němečtí obyvatelé horských oblastí Čech a Slezska jako „Kübelsauer“ nebo „Schursuppe“, byly vedle hřibů a vajec také brambory. V celém Polsku je mimochodem jako

národní jídlo známá o něco říznější varianta s klobásou nazývaná žurek. Servíruje se v chlebu a skvěle pomáhá při kocovině.

Můj dědeček miloval své brambory a chránil je jako poklad. Věděl, že když je máte ve sklepě, přežijete i nejhroší válečný hladomor. Sověti milovali kyselo a také černý čaj s rumem, který se po něm podával proti únorové zimě a jako prevence špatné nálady. Také rum se ve střední Evropě často vyrábí z lehce nahnilých, smradlavých brambor, protože jihoamerickou cukrovou třtinu u nás nelze pěstovat, to stálo a stojí jednoduše moc peněz. Upřímně řečeno, levná bramborová pálenka sama o sobě chutná celkem strašně, v čaji však její silná pachut rychle vyprchá. Jedná se o skvělý nápoj do zimních dnů.

Sověti mému dědečkovi slíbili, že ho po válce naučí, jak se z brambor pálí vodka, která prý chutná mnohem lépe než rum. K tomu však bohužel nedošlo. V květnu, poté, co mu pomohli zasázet brambory do nekonečných řádků, byli Rudou armádou osvobozeni a zároveň zajati. Tak to v dějinách chodí. Válečným zajatcům, kteří přežili německé tábory, Stalin nedůvěřoval; říkalo se, že je považuje za zrádce.

Ani jeden z nich se už dědečkovi víckrát neozval. Údajně skončili v jednom ze sibiřských gulagů, kde člověk po těžké práci v lese marně hledal brambory ve vodové polévce. Kdo měl štěstí, našel v ní bramborovou slupku. Několik let se v Československu, Polsku a NDR opět vedla válka o brambory. Na začátku padesátých let, v době těžkého stalinismu, se v Evropě, a sice ne poprvé, rozšířila malá, vypoulená mandelinka bramborová. Za krátkou dobu je schopná sežrat celé oblasti. Podle soudruhů z Varšavy, Prahy a východního Berlína byli za zemědělskou katastrofu zodpovědní Američani, kteří prý tohoto škůdce shazovali na socialistické země z letadel.

Boj proti americkým nebo coloradským broukům, jak se tehdy mandelinkám říkalo, byl jednou z bitev studené války. Děti v Sasku, Čechách nebo v nyní polském Slezsku musely po škole na pole, kde se hodiny skláněly nad zelenými rostlinami. Skoro to vypadalo jako bohoslužba pod širým nebem, jako kdyby žáci a jejich učitelé poklekli před Bohem, před všemohoucím bramborovým bohem. Brouci se sbírali do sklenic a pak se utopili ve vodě. Můj dědeček ji vždy smíchal s trochou bramborové pálenky. „Tak mám jistotu, že ten neřád zemře a tolik ho to nebolí,“ říkával. O malé, kulaté, špinavé děti schované pod zemí bylo potřeba se starat. Můj dědeček se proto na bramborové pole díval nejraději v zimě: zasněžené, spící, čekající na jaro.

Dnes si lze středoevropskou kuchyni bez žlutých hlíz stěží představit. Můžeme se jenom ptát: co vlastně jedli naši předci v době předbramborové namísto brambor v podobě přílohy nebo často i jako hlavního jídla? Kaši? Opravdu? Podobně jako lidská hloupost nebo humor neznají ani brambory hranic. Jako Čech vím, že kvalita piva se bohužel může hodně lišit; ale brambory, ty chutnají vždycky. A tam, kde se vaří brambory, tam je člověk doma.

Ovšem jak rozličně přitom mohou jídla z brambor chutnat! Tak jenom bramborová polévka: v Čechách bývá často docela čirá, v hospodách se podává jako kořeněný zeleninový vývar se spoustou majoránky; v Německu se tato polévka promění v těžkou, často nehybnou masu, ve které stojí lžíce, na způsob bramborové kaše s párkem. V Polsku považí spoustu brambor s mrkví a okurkami a vznikne tak fantastická okurková polévka. Ve Finsku je bramborová polévka opět víc čirá, namísto párku však plavou v talíři kousky lososa.

Anebo brambory na loupáčku: v Čechách se jí s máslem a tvarohem. V Horním Rakousku se “erteple” nebo “erdbirnen”, jak se jim také říká, krátce povaří v mléku a poté ponoří do hlubokého moře

Iněného oleje. Touto jasnou středoevropskou odpovědí na jihoevropský olivový olej se ve vesnicích o Vánocích připravuje bramborový salát, který se také zem od země výrazně liší a přesto chutná všude skvěle.

Mým nejoblíbenějším jídlem ovšem zůstává mastný bramborák. I ten se připravuje v Čechách jinak než v Německu: žádné jablečné pyré, ale hodně česneku a majoránky. Recepty se liší zem od země, region od regionu, dokonce vesnice od vesnice. Na Šumavě, na Trojmezí mezi Českem, Bavorskem a Horním Rakouskem, se do této bramborové pizzy roluje kysané zelí a uzené maso. Je jasné, že po takovémto obědě nemůžete běžet maraton. To ale místní tak jako tak nedělají.

Bramborová válka z let 1778/79 má v Čechách ještě jinou přezdívku: “švestková válka” nebo “švestkový povyk”. Poté, co vyhladovělí Prusové snědli všechny brambory, vrhli se i na ovocné stromy. Ovšem nejen brambory, ale i švestky byly malé a nezralé. Z čehož měli vojáci nakonec ještě větší bolesti břicha.

Prusové a Rakušáci měli s válkou zkrátka ještě pár měsíců počkat. Protože když dostanou švestky pěkně tmavomodrou barvu, stejnou, jako mají pruské uniformy, pak se dá ze švestek a brambor připravit dnes už téměř zapomenuté jídlo, které je jednoduché a na české poměry téměř vegetariánské: uvařené brambory se smíchají a opečou na sádle s trochou špeku a ovocem. Chutná to opravdu skvěle. Potom si samozřejmě musíte dát pivo. A hlad po všech válkách světa se rozplyne ve vzduchu.

*Jaroslav Rudiš, ročník 1972, je český spisovatel, scénárista a dramatik. V březnu vyjde v rámci edice *Thanhäuser soubor s jeho povídkami “Der Besuch von Herrn Horváth”*. Na Lipském knižním veletrhu obdrží Cenu německých literárních domů 2018. Žije v Berlíně a v Lomnici nad Popelkou v Českém ráji.*